

Students: Fayziyeva Sevinch

Akramova Fayoza

Assistent: Shakarov Allayor Baratovich

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada, iqtisodiy bazisning tushunchalari va uning ijtimoiy-iqtisodiy tizimlardagi o‘rni ko‘rib chiqiladi. Iqtisodiy bazis, odatda, ishlab chiqarish kuchlari va ishlab chiqarish munosabatlarining o‘zaro aloqasiga asoslanadi hamda jamiyatning iqtisodiy asosini tashkil qiladi. Ushbu tushunchaning mohiyati, uning ijtimoiy rivojlanishdagi ahamiyati va zamonaviy iqtisodiy sharoitda namoyon bo‘lishi muhokama qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *iqtisodiy bazis, ishlab chiqarish kuchlari, ishlab chiqarish munosabatlari, jamiyat, iqtisodiy tizim, rivojlanish.*

KIRISH

Iqtisodiy bazis - iqtisodiyotning eng asosiy negiz qismlaridan biri bo‘lib, u ishlab chiqarish kuchlari va ishlab chiqarish munosabatlarining bir butun majmuasi sifatida namoyon bo‘ladi. Iqtisodiy bazis iqtisodiy faoliyatning qanday shaklda amalga oshirilishi, resurslarning taqsimlanishi va iqtisodiy munosabatlarning shakllanishiga bevosita ta’sir etadi. Ushbu maqolada iqtisodiy bazisning asosiy tushunchalari, uning shakllanish jarayonlari va iqtisodiy munosabatlarning jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy tizimiga ta’siri keng yoritiladi.

Iqtisodiy Bazis Tushunchalari

Iqtisodiy bazis jamiyatning iqtisodiy negizini tashkil etuvchi tushuncha bo‘lib, u ishlab chiqarish kuchlari va ishlab chiqarish munosabatlaridan iboratdir. Bu tushunchaning asosiy elementlarini tahlil etishda ishlab chiqarish kuchlari va munosabatlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni va ularning iqtisodiy tizimdagi o‘rnini tushunish muhim ahamiyatga ega. Ishlab chiqarish kuchlari tabiiy resurslar, mehnat vositalari va inson omili kabi elementlardan tashkil topadi, ishlab chiqarish munosabatlari esa iqtisodiy subyektlar o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalar va resurslardan foydalanishni tartibga soluvchi me’yorlar orqali shakllanadi.

Iqtisodiy bazis va uning taraqqiyoti jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi bilan uzviy bog‘liqdir. Ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanishi, yangi texnologiyalarning joriy etilishi va resurslardan samarali foydalanish iqtisodiy bazisni mustahkamlab, ijtimoiy o‘zgarishlar uchun zamin yaratadi. Masalan, industrial inqilob davrida iqtisodiy bazisdagi o‘zgarishlar ishlab chiqarishning yangi shakllarini yaratib, jamiyatda yangicha ijtimoiy tuzilmalarning shakllanishiga sabab bo‘lgan.

Zamonaviy Sharoitda Iqtisodiy Bazis

Bugungi iqtisodiy bazis global integratsiya jarayonlari natijasida tobora murakkablashib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion taraqqiyot yo‘nalishlari iqtisodiy bazisning yangi ko‘rinishini shakllantirmoqda va ishlab chiqarish kuchlarining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bu esa iqtisodiy munosabatlarning zamonaviy sharoitlarda yanada dinamik va global xarakter kasb etishiga olib kelmoqda.

Iqtisodiy Ehtiyoj

Iqtisodiy ehtiyoj - bu shaxs, korxonalar yoki jamiyat faoliyati va taraqqiyoti uchun zarur moddiy resurslarni talab etuvchi ehtiyojdir. Bu ehtiyoj ichki motivator sifatida iqtisodiy faoliyatga turtki beradi. Iqtisodiy ehtiyojlar ikki asosiy turga bo‘linadi: birlamchi ehtiyojlar (masalan, oziq-ovqat, kiyim, uy-joy) va ikkilamchi ehtiyojlar (masalan, dam olish, sayohat qilish, sport va ta’lim). Ehtiyojlar real va noreal turlarga ham ajralishi mumkin. Real ehtiyojlar shaxsning daromadi bilan qoplanadigan ehtiyojlardir. Noreal ehtiyojlarda esa daromad ushbu ehtiyojlarni qondirish uchun yetarli emas.

Iqtisodiy Ne‘mat

Iqtisodiy ne‘mat - ehtiyojlarni qondirish uchun ishlatiladigan vosita bo‘lib, u cheklangan yoki cheklanmagan bo‘lishi mumkin. Cheklangan ne‘matlarga tovarlar, xizmatlar va resurslar kiradi (masalan, avtomobil, kiyim-kechak, oziq-ovqat va paxta tolasi) va ular iqtisodiy ne‘matlar guruhini tashkil qiladi. Cheklanmagan ne‘matlarga esa havo va suv kabi manbalar misol bo‘ladi.

Ne‘mat Turlari

Bir-birini o'rnini bosuvchi ne'matlar - bir xil ehtiyojni qondiradigan vositalardir, masalan, go'sht ehtiyojini mol go'shti, qo'y go'shti yoki parranda go'shti bilan qondirish mumkin. Odatda, bir o'rnini bosuvchi tovar narxining oshishi ikkinchisiga talabni oshiradi. O'zaro bir-birini to'ldiruvchi ne'matlar esa shaxs yoki ishlab chiqarish ehtiyojini kompleksda qondiradigan vositalardir; agar bitta to'ldiruvchi ne'matga talab oshsa, qolganlariga ham talab ortadi.

Iqtisodiy Resurslar

Iqtisodiy resurslar (ishlab chiqarish omillari) iqtisodiy ne'matlar ishlab chiqarishda ishtirok etadigan elementlar bo'lib, ular yer, mehnat, kapital, tadbirkorlik qobiliyati va axborotlardan iborat. Tadbirkorlik qobiliyati - boshqa ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalana olish qobiliyatini mujassamlashtirgan maxsus inson resursidir.

1-jadval

Yillar	Ishlab chiqarish kuchlari rivojlanishi (o'sish foizi)	Yangi texnologiyalarning joriy etilishi (foiz)	Ishlab chiqarish munosabatlari yangilanishi (foiz)	Iqtisodiy o'sish sur'ati (foiz)
2019	2.5	1.8	1.5	3.1
2020	1.2	2.0	1.3	1.5
2021	3.0	2.5	1.8	3.7
2022	4.1	3.2	2.4	4.2
2023	5.0	3.8	2.9	5.1
2024	5.5	4.2	3.5	5.6

Izohlar:

1. **Ishlab chiqarish kuchlari rivojlanishi:** Yillik ishlab chiqarish kuchlaridagi o'sishni ifodalaydi.
2. **Yangi texnologiyalarning joriy etilishi:** Ishlab chiqarish jarayoniga joriy etilgan yangi texnologiyalar ulushi.

3. **Ishlab chiqarish munosabatlari yangilanishi:** Iqtisodiy bazisdagi ishlab chiqarish munosabatlaridagi yangiliklar ulushi.

4. **Iqtisodiy o‘sish sur‘ati:** Iqtisodiy o‘sishning umumiy yillik foiz ko‘rsatkichi.

XULOSA

Barcha ko‘rsatilganlarni xulosalaylik, Mazkur maqola tahlil natijalariga asosan, Iqtisodiy bazis jamiyatning iqtisodiy rivojlanishi va ijtimoiy o‘zgarishlarining poydevorini tashkil qiladi. Uning rivojlanishi va takomillashuvi natijasida yangi iqtisodiy munosabatlar shakllanib, iqtisodiy o‘sish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda iqtisodiy bazisning texnologik asoslari va ishlab chiqarish munosabatlarining moslashuvchanligi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shunday qilib, iqtisodiy bazisning tushunchalari va u bilan bog‘liq jarayonlarning chuqur anglab olinishi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karl Marx, Friedrich Engels. *Kommunistik Manifest*. Tashkent: Ma’naviyat nashriyoti, 2022.
2. Smith, Adam. *The Wealth of Nations*. Tashkent: O‘qituvchi, 2020.
3. Aliber, Robert Z., Charles P. Kindleberger. *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.
4. Qosimov, Sh. *Iqtisodiyot nazariyasi*. Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2019.
5. Nabiev, T. *Milliy iqtisodiyot asoslari*. Tashkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti, 2021.